

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 7ης Αυγούστου 2018^{*i}

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες – Πεδίο εφαρμογής – Εκχώρηση απαιτήσεως – Σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτή – Κριτήρια εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας – Συνέπειες του χαρακτήρα αυτού»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-96/16 και C-94/17,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, τις οποίες υπέβαλαν, αφενός, το Juzgado de Primera Instancia nº 38 de Barcelona (πρωτοδικείο υπ' αριθ. 38 Βαρκελώνης, Ισπανία) με απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Φεβρουαρίου 2016, και, αφετέρου, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) με απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 23 Φεβρουαρίου 2017, στο πλαίσιο των δικών

Banco Santander SA

κατά

Mahamadou Demba,

Mercedes Godoy Bonet (C-96/16),

και

Rafael Ramón Escobedo Cortés

κατά

Banco de Sabadell SA (C-94/17),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. L. da Cruz Vilaça, πρόεδρο τμήματος, A. Tizzano (εισηγητή), Αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου, E. Levits, A. Borg Barthet και F. Biltgen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Wahl

γραμματέας: L. Carrasco Marco, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 10ης Ιανουαρίου 2018,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Banco Santander SA, εκπροσωπούμενη από τους A. M. Rodríguez Conde και J. M. Rodríguez Cárcamo, abogados,
- η Banco de Sabadell SA, εκπροσωπούμενη από τους A. M. Rodríguez Conde και J. M. Rodríguez Cárcamo, abogados,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη V. Ester Casas,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους J. Baquero Cruz, N. Ruiz García και M. van Beek καθώς και από την A. Cleenewerck de Crayencour,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 22ας Μαρτίου 2018,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ένδικων διαφορών μεταξύ, όσον αφορά την πρώτη, της Banco Santander SA, αφενός, και της Mercedes Godoy Bonet και του Mahamadou Demba, αφετέρου (C-96/16), και, όσον αφορά τη δεύτερη, μεταξύ του Rafael Ramón Escobedo Cortés και της Banco de Sabadell SA (C-94/17), σχετικά με την εκτέλεση των συμβάσεων δανείου που είχαν συναφθεί μεταξύ των εν λόγω διαδίκων.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Η δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«[εκτιμώντας] ότι οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών που καθορίζουν, άμεσα ή έμμεσα, τους όρους των συμβάσεων με τους καταναλωτές θεωρείται ότι δεν περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες· ότι, κατά συνέπεια, δεν χρειάζεται να υπάγονται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας οι ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου [...]· ότι, γι' αυτό τον λόγο, η έκφραση “νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου” που αναφέρονται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, καλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως».

- 4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία έχει αντικείμενο την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες αφορούν τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή.

2. Οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου [...] δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»
- 5 Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:
- «1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν, παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.
- [...]
3. Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.»
- 6 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:
- «Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»
- 7 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:
- «Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»
- 8 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα ακόλουθα:
- «Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»
- 9 Το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:
- «Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή [να] διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνα προς τη συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»
- 10 Το σημείο 1, στοιχείο ε', του παραρτήματος της ίδιας οδηγίας περιλαμβάνει, στον κατάλογο των ρητρών τις οποίες αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής, τις ρήτρες που έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα «να επιβάλλουν στον καταναλωτή που δεν εκτελεί τις υποχρεώσεις του δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση».

Το ισπανικό δίκαιο

Οι σχετικές με την εκχώρηση απαιτήσεως διατάξεις

- 11 Το άρθρο 1535 του Código Civil (αστικού κώδικα), που ρυθμίζει το δικαίωμα του οφειλέτη να εξαγοράσει την οφειλή του σε περίπτωση εκχώρησης απαιτήσεως, ορίζει τα ακόλουθα:

«Σε περίπτωση πώλησεως επίδικης απαιτήσεως, ο οφειλέτης έχει δικαίωμα αποσβέσεώς της, αποδίδοντας στον εκδοχέα το τίμημα που κατέβαλε, τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε και τους τόκους του τιμήματος αυτού από την ημερομηνία καταβολής του.

Η απαίτηση θεωρείται επίδικη από της αντικρούσεως της σχετικής αγωγής.

Ο οφειλέτης δύναται να ασκήσει το δικαίωμά του εντός εννέα ημερών από τότε που θα του ζητηθεί από τον εκδοχέα η καταβολή.»

- 12 Η υπεισέλευση του εκδοχέα απαιτήσεως στη δικονομική θέση του εκχωρητή διέπεται από τα άρθρα 17 και 540 του Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (νόμου 1/2000 περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), της 7ης Ιανουαρίου 2000 (BOE υπ' αριθ. 7, της 8ης Ιανουαρίου 2000, σ. 575, στο εξής: κώδικας πολιτικής δικονομίας), εκ των οποίων το μεν άρθρο 17 εφαρμόζεται στο πλαίσιο επί της ουσίας διαδικασιών, το δε άρθρο 540 στο πλαίσιο διαδικασιών εκτελέσεως.

Οι σχετικές με τις καταχρηστικές ρήτρες διατάξεις

- 13 Το άρθρο 82 του texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (κωδικοποιημένου κειμένου του γενικού νόμου για την προστασία των καταναλωτών και των χρηστών και άλλων συμπληρωματικών νόμων), το οποίο εγκρίθηκε με το Real Decreto Legislativo 1/2007 (βασιλικό νομοθετικό διάταγμα 1/2007), της 16ης Νοεμβρίου 2007 (BOE υπ' αριθ. 287, της 30ής Νοεμβρίου 2007, σ. 49181, στο εξής: LGDCU), ορίζει τα ακόλουθα:

«Συνιστούν καταχρηστικές ρήτρες όλοι οι όροι που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και όλες οι πρακτικές για τις οποίες δεν υπήρξε ρητή συμφωνία και οι οποίες προκαλούν εις βάρος του καταναλωτή, κατά παράβαση των απαιτήσεων της καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση.»

- 14 Το άρθρο 85, παράγραφος 6, του LGDCU προβλέπει ότι είναι καταχρηστικές «οι ρήτρες που επιβάλλουν στον καταναλωτή και χρήστη ο οποίος δεν εκτελεί τις υποχρεώσεις του δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση». Η διάταξη αυτή μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο τις διατάξεις του άρθρου 3, παράγραφοι 1 και 3, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του σημείου 1, στοιχείο ε', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13, διευκρινίζοντας ότι, στο ισπανικό δίκαιο, το είδος της ρήτρας την οποία αφορά το εν λόγω σημείο 1, στοιχείο ε', θεωρείται πάντοτε καταχρηστική.

Η νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου, Ισπανία)

- 15 Από τη διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-94/17 προκύπτει ότι, στις αποφάσεις υπ' αριθ. 265/2015 της 22ας Απριλίου 2015, υπ' αριθ. 470/2015 της 7ης Σεπτεμβρίου 2015 και υπ' αριθ. 469/2015 της 8ης Σεπτεμβρίου 2015 (στο εξής: αποφάσεις της 22ας Απριλίου, της 7ης και της 8ης Σεπτεμβρίου 2015), το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) διαπίστωσε ότι, ελλείψει νομίμων κριτηρίων από τα οποία να απορρέουν σαφείς κανόνες για την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών οι οποίες δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως και καθορίζουν τους τόκους υπερημερίας στις συμβάσεις προσωπικού δανείου που έχουν συναφθεί με

- καταναλωτές, τα ισπανικά πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δικαστήρια εφαρμόζουν διαφορετικά κριτήρια. Εξ αυτού προκύπτει μεγάλη ανασφάλεια δικαίου και αυθαίρετη διαφορά μεταχειρίσεως μεταξύ των καταναλωτών αναλόγως του επιλαμβανομένου της διαφοράς δικαστηρίου. Επίσης υφίστανται σημαντικές αποκλίσεις στον καθορισμό των συνεπειών του τυχόν καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών αυτών.
- 16 Συνεπώς, για να τεθεί τέλος σε αυτή την κατάσταση ανασφάλειας δικαίου και στις εν λόγω ανισότητες, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) έκρινε ότι είναι απαραίτητος ο καθορισμός των κριτηρίων εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα των εν λόγω ρητρών και των εξ αυτού συνεπειών.
 - 17 Προς τούτο, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο), αφενός, παρατήρησε ότι, κατά το άρθρο 85, παράγραφος 6, του LGDCU, είναι καταχρηστικές οι ρήτρες που επιβάλλουν στον καταναλωτή ο οποίος δεν εκτελεί τις υποχρεώσεις του δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση. Αφετέρου, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) ανέλυσε τις εθνικές διατάξεις που είναι εφαρμοστέες σε περίπτωση υπερημερίας του οφειλέτη ελλείψει συμφωνίας των μερών σε διάφορους τομείς καθώς και το επιτόκιο υπερημερίας που προβλέπεται γενικώς στις συμβάσεις δανείου και έχει αποτελέσει το αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως με τους καταναλωτές.
 - 18 Με βάση την ανάλυση αυτή, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) κατέληξε ότι πρέπει να κηρυχθούν καταχρηστικές οι ρήτρες περί των τόκων υπερημερίας των συμβάσεων προσωπικού δανείου που έχουν συναφθεί με καταναλωτές, οι οποίες δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως και πληρούν το κριτήριο σύμφωνα με το οποίο το επιτόκιο υπερημερίας υπερβαίνει κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες το συμφωνηθέν μεταξύ των συμβαλλομένων μερών συμβατικό επιτόκιο.
 - 19 Συγκεκριμένα, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) εξέθεσε ότι ο καθορισμός τέτοιου επιτοκίου υπερημερίας συνεπάγεται αδικαιολόγητη απόκλιση σε σχέση με τα επιτόκια που προβλέπουν οι μνημονευόμενες στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως εθνικές διατάξεις που είναι εφαρμοστέες σε περίπτωση υπερημερίας του οφειλέτη και ένας επαγγελματίας, εφόσον συναλλασσόταν θεμιτώς με τον καταναλωτή, δεν μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχόταν στο πλαίσιο ατομικής διαπραγματεύσεως ρήτρα καθορίζουσα τέτοιο επιτόκιο.
 - 20 Όσον αφορά τις συνέπειες του καταχρηστικού χαρακτήρα των επίμαχων ρητρών, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) διαπίστωσε ότι, στις υποθέσεις των οποίων είχε επιληφθεί, το καθορισθέν με τις ρήτρες αυτές επιτόκιο υπερημερίας συνίστατο σε προσαύξηση του συμβατικού επιτοκίου κατά ορισμένες ποσοστιαίες μονάδες. Το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) συνήγαγε εξ αυτού ότι στην περίπτωση που οι εν λόγω ρήτρες κριθούν καταχρηστικές, πρέπει να εξαλειφθεί πλήρως η προσαύξηση του επιτοκίου υπερημερίας σε σχέση με το συμβατικό επιτόκιο, οπότε εξακολουθούν να οφείλονται οι συμβατικοί τόκοι. Αντιθέτως, έκρινε ότι δεν πρέπει να εξαλειφθούν και οι εν λόγω συμβατικοί τόκοι, οι οποίοι εξακολουθούν να επιτελούν τη λειτουργία του ανταλλάγματος για τη διάθεση του ποσού του δανείου.
 - 21 Η λύση που έγινε δεκτή στις αποφάσεις της 22ας Απριλίου, της 7ης και της 8ης Σεπτεμβρίου 2015 επεκτάθηκε στις συμβάσεις ενυπόθηκου δανείου με τις αποφάσεις υπ' αριθ. 705/2015, της 23ης Δεκεμβρίου 2015, υπ' αριθ. 79/2016, της 18ης Φεβρουαρίου 2016 και υπ' αριθ. 364/2016, της 3ης Ιουνίου 2016.

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

Υπόθεση C-96/16

- 22 Στις 2 Νοεμβρίου 2009 και στις 22 Σεπτεμβρίου 2011, ο M. Demba και η M. Godoy Bonet συνήψαν με την τράπεζα Banco Santander δύο συμβάσεις δανείου, ύψους 30 750 ευρώ, με ημερομηνία λήξεως στις 2 Νοεμβρίου 2014 για την πρώτη και ύψους 32 153,63 ευρώ με ημερομηνία λήξεως στις 22 Σεπτεμβρίου 2019 για τη δεύτερη. Κατά τους γενικούς όρους των εν λόγω συμβάσεων, το εφαρμοστέο συμβατικό επιτόκιο και το επιτόκιο υπερημερίας ήταν, αντιστοίχως, 8,50 % και 18,50 % για την πρώτη σύμβαση και 11,20 % και 23,70 % για τη δεύτερη σύμβαση.
- 23 Δεδομένου ότι ο M. Demba και η M. Godoy Bonet έπαυσαν να καταβάλλουν στην Banco Santander τις προβλεπόμενες στις εν λόγω συμβάσεις μηνιαίες δόσεις, η τράπεζα αυτή κήρυξε την πρόωρη λήξη των εν λόγω συμβάσεων και υπέβαλε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Juzgado de Primera Instancia n° 38 de Barcelona (πρωτοδικείου υπ' αριθ. 38 Βαρκελώνης, Ισπανία), αίτηση περί κινήσεως διαδικασίας εκτελέσεως των απαιτήσεων της κατά του M. Demba και της M. Godoy Bonet για συνολικό ποσό ύψους 53 664,14 ευρώ.
- 24 Μολονότι η δυνατότητα αυτή δεν προβλεπόταν στις επίμαχες συμβάσεις, η Banco Santander, στις 16 Ιουνίου 2015, εκχώρησε τις απαιτήσεις αυτές με δημόσιο έγγραφο σε τρίτον έναντι εκτιμώμενου τιμήματος 3 215,72 ευρώ, βάσει των σχετικών διατάξεων του αστικού κώδικα. Ο τρίτος αυτός ζήτησε συνεπώς να υπεισέλθει στη δικονομική θέση της Banco Santander στην κινηθείσα από αυτήν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου διαδικασία εκτελέσεως.
- 25 Το δικαστήριο αυτό διερωτάται αν ο M. Demba και η M. Godoy Bonet έχουν ενδεχομένως δικαίωμα να εξαγοράσουν την οφειλή τους και με τον τρόπο αυτόν να την αποσβέσουν, καταβάλλοντας στον εν λόγω τρίτον το ποσό που αυτός κατέβαλε στο πλαίσιο της επίμαχης εκχωρήσεως, πλέον των τόκων, δαπανών και παρεπόμενων εξόδων.
- 26 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι προβλέπει δικαίωμα εξαγοράς, το άρθρο 1535 του αστικού κώδικα περιορίζει εντούτοις το δικαίωμα αυτό στις λεγόμενες «επίδικες» απαιτήσεις, ήτοι στις απαιτήσεις που αποτελούν αντικείμενο επί της ουσίας αμφισβητήσεως στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας δηλωτικού χαρακτήρα. Επομένως, το άρθρο αυτό δεν προβλέπει τη δυνατότητα για τον οφειλέτη να επικαλεστεί τέτοιο δικαίωμα στο πλαίσιο διαδικασίας εκτελέσεως απαιτήσεως, όπως είναι η διαδικασία της κύριας δίκης, ή στο πλαίσιο εξωδικαστικής εκχωρήσεως, όπερ, κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν διασφαλίζει επαρκώς την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών. Το εν λόγω δικαστήριο προσθέτει ότι η προστασία αυτή δεν διασφαλίζεται ούτε από τα άρθρα 17 και 540 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, που ρυθμίζουν την υπεισέλευση του εκδοχέα στη δικονομική θέση του εκχωρητή, δεδομένου ιδίως ότι οι διατάξεις αυτές δεν αναφέρουν το προβλεπόμενο στο άρθρο 1535 του αστικού κώδικα δικαίωμα του οφειλέτη για εξαγορά της οφειλής του.
- 27 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διατυπώνει αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, με την οδηγία 93/13, επιχειρηματικής πρακτικής η οποία συνίσταται, ελλείψει σχετικής ειδικής συμβατικής ρήτρας, στην εκχώρηση ή αγορά απαιτήσεως έναντι χαμηλού τιμήματος, χωρίς προηγούμενη ενημέρωση του καταναλωτή για την εκχώρηση αυτή ή τη συγκατάθεσή του και χωρίς παροχή στον καταναλωτή της δυνατότητας να εξαγοράσει την οφειλή του και με τον τρόπο αυτό να την αποσβέσει, επιστρέφοντας στον εκδοχέα το τίμημα που αυτός κατέβαλε για την εν λόγω εκχώρηση, πλέον δαπανών, τόκων και παρεπόμενων εξόδων.
- 28 Εξάλλου, το δικαστήριο αυτό διερωτάται σχετικά με τα στοιχεία τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη για την εξέταση του ενδεχομένως καταχρηστικού χαρακτήρα των επίμαχων στην κύρια δίκη ρητρών που καθορίζουν το εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας και σχετικά με τις συνέπειες που πρέπει να

συναχθούν από τον καταχρηστικό αυτόν χαρακτήρα. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο εκφράζει αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της νομολογίας που απορρέει από τις αποφάσεις του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου) της 22ας Απριλίου, της 7ης και της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, προς την οδηγία 93/13.

29 Στο πλαίσιο αυτό, το Juzgado de Primera Instancia nº 38 de Barcelona (πρωτοδικείο αριθ. 38 Βαρκελώνης, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) α) Συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης, ειδικότερα με το άρθρο 38 του [Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης] καθώς και με το άρθρο 4, παράγραφος 2, το άρθρο 12 και το άρθρο 169, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η επιχειρηματική πρακτική που συνίσταται στην εκχώρηση ή αγορά των απαιτήσεων χωρίς παροχή στον καταναλωτή της δυνατότητας αποσβέσεως της οφειλής του με καταβολή στον εκδοχέα του τιμήματος, καθώς και των τόκων, των δαπανών και των εξόδων της διαδικασίας;
- β) Συμβιβάζεται με τις αρχές που διατυπώνονται στην οδηγία 93/13 και κατ' επέκταση με την αρχή της αποτελεσματικότητας καθώς και με το άρθρο 3, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής η εν λόγω επιχειρηματική πρακτική η οποία συνίσταται στην αγορά της οφειλής του καταναλωτή έναντι αμελητέου τιμήματος χωρίς τη συγκατάθεση ή τη γνώση του, η οποία δεν διατυπώνεται ως γενικός όρος ή ως καταχρηστική ρήτρα επιβαλλόμενη στη σύμβαση, χωρίς να παρέχεται στον καταναλωτή η δυνατότητα να συμμετάσχει στη συγκεκριμένη συναλλαγή ασκώντας δικαίωμα εξαγοράς;
- 2) α) Για τη διασφάλιση της προστασίας των καταναλωτών και των χρηστών, και την τήρηση της νομολογίας περί της εφαρμογής της, συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης, με την οδηγία 93/13, και ιδίως με το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, ο καθορισμός απαρέγκλιτου κριτηρίου ότι, στις συμβάσεις δανείου χωρίς εμπράγματη ασφάλεια που συνάπτονται με καταναλωτές, είναι καταχρηστική η ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεως και η οποία καθορίζει επιτόκιο υπερημερίας προσαυξημένο κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το συμφωνηθέν συμβατικό επιτόκιο;
- β) Για τη διασφάλιση της προστασίας των καταναλωτών και των χρηστών και την τήρηση της νομολογίας περί της εφαρμογής της, συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης, με την οδηγία 93/13, και ιδίως με το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, να καθορίζεται ως συνέπεια ότι εξακολουθούν να οφείλονται οι συμβατικοί τόκοι έως την αποπληρωμή των οφειλομένων;»

Υπόθεση C-94/17

30 Στις 11 Ιανουαρίου 1999, ο R. R. Escobedo Cortés συνήψε με την Caja de Ahorros del Mediterráneo, νυν Banco de Sabadell, σύμβαση ενυπόθηκου δανείου ύψους 17 633,70 ευρώ, το οποίο έπρεπε να αποπληρωθεί σε μηνιαίες δόσεις. Οι ρήτρες 3 και 3bis της συμβάσεως αυτής προέβλεπαν ετήσιο συμβατικό επιτόκιο ύψους 5,5 %, κυμαινόμενο μετά το πρώτο έτος. Κατά τον χρόνο των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης το επιτόκιο αυτό ανερχόταν σε 4,75 % ετησίως. Η ρήτρα 6 της εν λόγω συμβάσεως όριζε το επιτόκιο υπερημερίας σε 25 % ετησίως.

31 Ο R. R. Escobedo Cortés, περιελθών σε υπερημερία, άσκησε ενώπιον του Juzgado de Primera Instancia (πρωτοβάθμιο δικαστήριο, Ισπανία) προσφυγή κατά της Banco de Sabadell με αίτημα την ακύρωση μεταξύ άλλων της τελευταίας αυτής ρήτρας, για τον λόγο ότι η ρήτρα αυτή είχε καταχρηστικό χαρακτήρα.

- 32 Το δικαστήριο αυτό κήρυξε την εν λόγω ρήτρα καταχρηστική και, κατά συνέπεια, έκρινε ότι το εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας έπρεπε να μειωθεί στο όριο που προβλέπεται στο άρθρο 114, παράγραφος 3, του Ley Hipotecaria (νόμου περί υποθηκών), όπως τροποποιήθηκε με τον Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social (νόμου 1/2013 περί μέτρων για την ενίσχυση της προστασίας των ενυπόθηκων οφειλετών και περί της αναδιαρθρώσεως του χρέους και του κοινωνικού μισθώματος), της 14ης Μαΐου 2013 (BOE υπ' αριθ. 116, της 15ης Μαΐου 2013, σ. 36373), το οποίο αντιστοιχεί σε επιτόκιο τριπλάσιο του νόμιμου επιτοκίου. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε κατ' έφεση με απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2014 του Audiencia Provincial de Alicante (εφετείου Αλικάντε, Ισπανία).
- 33 Ο R. R. Escobedo Cortés άσκησε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου), κατά της αποφάσεως αυτής, για τον λόγο ότι η απόφαση αυτή εκδόθηκε κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Συγκεκριμένα, κατά τον R. R. Escobedo Cortés, εφόσον η ρήτρα της συμβάσεως δανείου της υποθέσεως της κύριας δίκης που καθόριζε το επιτόκιο υπερημερίας κηρύχθηκε καταχρηστική, η σύμβαση αυτή δεν πρέπει να παράγει πλέον ούτε τόκους υπερημερίας ούτε συμβατικούς τόκους.
- 34 Κατά το δικαστήριο αυτό, η εν λόγω αίτηση αναιρέσεως εγείρει αμφιβολίες για την ερμηνεία πλειόνων διατάξεων της οδηγίας αυτής, της οποίας η εφαρμογή είναι απαραίτητη προκειμένου να αποφανθεί επί της αιτήσεως αυτής, όσον αφορά τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα της ως άνω ρήτρας και των εξ αυτού συνεπειών. Ειδικότερα, υφίσταται αβεβαιότητα ως προς τη συμβατότητα της νομολογίας που απορρέει από τις αποφάσεις της 22ας Απριλίου 2015, της 7ης και της 8ης Σεπτεμβρίου 2015 καθώς και με τις αποφάσεις της 23ης Δεκεμβρίου 2015, της 18ης Φεβρουαρίου 2016 και της 3ης Ιουνίου 2016, για τις οποίες γίνεται λόγος στη σκέψη 21 της παρούσας αποφάσεως, προς την εν λόγω οδηγία.
- 35 Στο πλαίσιο αυτό, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Αντιτίθενται το άρθρο 3, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο ε', του παραρτήματος, και το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13] σε νομολογία κατά την οποία η ρήτρα συμβάσεως δανείου, καθ' ό μέρος ορίζει επιτόκιο υπερημερίας το οποίο υπερβαίνει κατά περισσότερο από δύο ποσοστιαίες μονάδες το καθοριζόμενο στη σύμβαση ετήσιο επιτόκιο δανεισμού [συμβατικό επιτόκιο], συνιστά δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση εις βάρος του καταναλωτή ο οποίος έχει περιέλθει σε υπερημερία ως προς την εκπλήρωση της υποχρεώσεώς του πληρωμής και είναι, ως εκ τούτου, καταχρηστική;
- 2) Αντιτίθενται το άρθρο 3, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο ε', του παραρτήματος της οδηγίας [93/13], καθώς και το άρθρο 4, παράγραφος 1, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής σε νομολογία η οποία, κατά την εξέταση της καταχρηστικότητας ρήτρας συμβάσεως δανείου περί του επιτοκίου υπερημερίας, καθορίζει ως αντικείμενο του ελέγχου της καταχρηστικότητας την πρόσθετη επιβάρυνση την οποία συνεπάγεται ο τόκος υπερημερίας σε σχέση με τον συμβατικό τόκο, καθόσον συνιστά “δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση εις βάρος του καταναλωτή που δεν έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του”, και προβλέπει ότι η συνέπεια της κηρύξεως της καταχρηστικότητας πρέπει να είναι η ολοσχερής κατάργηση της εν λόγω επιβαρύνσεως, ούτως ώστε έως την εξόφληση του δανείου να εξακολουθήσει να οφείλεται μόνο ο συμβατικός τόκος;
- 3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα: πρέπει η κήρυξη ως άκυρης, λόγω καταχρηστικότητας, ρήτρας περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας να έχει άλλα αποτελέσματα, όπως να μην οφείλονται καθόλου τόκοι, ούτε συμβατικοί ούτε υπερημερίας, ή να

οφείλονται οι νόμιμοι τόκοι όταν ο δανειολήπτης δεν εκπληρώνει την υποχρέωσή του να καταβάλλει τις δόσεις του δανείου εντός των προβλεπομένων από τη σύμβαση προθεσμιών, προκειμένου να θεωρηθεί ότι τα αποτελέσματά της συνάδουν με την οδηγία [93/13];»

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

- 36 Με διατάξεις του Προέδρου του Δικαστηρίου της 13ης Ιουλίου 2016 και της 5ης Απριλίου 2017 απορρίφθηκαν οι αιτήσεις του Juzgado de Primera Instancia n° 38 de Barcelona (πρωτοδικείου υπ' αριθ. 38 Βαρκελώνης, Ισπανία) και του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου) περί υπαγωγής των υποθέσεων C-96/16 και C-94/17 στην ταχεία διαδικασία κατά το άρθρο 23α του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 105, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.
- 37 Με απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Νοεμβρίου 2017, οι υποθέσεις αυτές ενώθηκαν προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος, υπό α) και υπό β), στην υπόθεση C-96/16

- 38 Με το πρώτο ερώτημα, υπό α) και υπό β), στην υπόθεση C-96/16, τα οποία πρέπει να συνεξετασθούν, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε επιχειρηματική πρακτική η οποία συνίσταται στην εκχώρηση ή αγορά απαιτήσεως έναντι καταναλωτή, χωρίς να προβλέπεται η δυνατότητα της εκχώρησης αυτής στη συναφθείσα με τον καταναλωτή σύμβαση δανείου, χωρίς προηγούμενη ενημέρωση του καταναλωτή για την εκχώρηση αυτή ή τη συγκατάθεσή του και χωρίς παροχή στον καταναλωτή της δυνατότητας να εξαγοράσει την οφειλή του και με τον τρόπο αυτό να την αποσβέσει, επιστρέφοντας στον εκδοχέα το τίμημα που αυτός κατέβαλε για την εν λόγω εκχώρηση, πλέον δαπανών, τόκων και παρεπόμενων εξόδων.
- 39 Συναφώς, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 43 των προτάσεών του, από το γράμμα του άρθρου 1, παράγραφος 1, και του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθώς και από τη γενική οικονομία της οδηγίας αυτής, προκύπτει ότι η εν λόγω οδηγία εφαρμόζεται μόνο στις συμβατικές ρήτρες, εξαιρουμένων των απλών πρακτικών.
- 40 Εν προκειμένω όμως, από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι καμία ρήτρα των συμβάσεων της κύριας δίκης δεν προβλέπει ή καθορίζει τη δυνατότητα της Banco Santander να εκχωρήσει σε τρίτον την απαίτηση που έχει κατά των οφειλετών της κύριας δίκης καθώς και το τυχόν δικαίωμά τους να εξαγοράσουν την οφειλή αυτή από τον εν λόγω τρίτο. Συνεπώς, η εκχώρηση αυτή πραγματοποιήθηκε βάσει των σχετικών διατάξεων του αστικού κώδικα.
- 41 Επομένως, η εν λόγω οδηγία δεν εφαρμόζεται στις πρακτικές τις οποίες αφορά το πρώτο ερώτημα, υπό α) και υπό β), στην υπόθεση C-96/16, ελλείψει συναφούς συμβατικής ρήτρας.
- 42 Στο μέτρο κατά το οποίο, με τα ερωτήματά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν η οδηγία 93/13 αντιτίθεται στις εθνικές διατάξεις οι οποίες ρυθμίζουν την εκχώρηση απαιτήσεως καθώς και την υπεισέλευση του εκδοχέα στη δικονομική θέση του εκχωρητή, οι οποίες περιλαμβάνονται στο άρθρο 1535 του αστικού κώδικα καθώς και στα άρθρα 17 και 540 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, επειδή οι διατάξεις αυτές δεν εγγυώνται επαρκή προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών για τους υπομνησθέντες στη σκέψη 26 της παρούσας αποφάσεως λόγους, επισημαίνεται ότι, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, οι συμβατικές ρήτρες οι οποίες απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου δεν υπάγονται στις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας.

- 43 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, όπως προκύπτει από τη δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, η εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής την οποία προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 2, εκτείνεται στις διατάξεις του εθνικού δικαίου οι οποίες εφαρμόζονται ανεξαρτήτως της επιλογής των συμβαλλομένων μερών τους και στις κατ' αρχήν εφαρμοστέες διατάξεις, ήτοι ελλείψει διαφορετικής σχετικής συμφωνίας τους. Η εξαίρεση αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι θεμιτώς τεκμαίρεται ότι ο εθνικός νομοθέτης καθιέρωσε μια ισορροπία μεταξύ του συνόλου των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε ορισμένες συμβάσεις, ισορροπία την οποία ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε ρητώς να διατηρήσει (βλ., επ' αυτού, διάταξη της 7ης Δεκεμβρίου 2017, *Woonhaven Antwerpen*, C-446/17, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:954, σκέψεις 25 και 26 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 44 Κατ' ουσίαν, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η εν λόγω εξαίρεση καλύπτει τις νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου εκτός από αυτές που αφορούν τον έλεγχο των καταχρηστικών ρητρών, ιδίως των σχετικών με το εύρος των εξουσιών του εθνικού δικαστή για την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας (βλ., επ' αυτού, διάταξη της 7ης Δεκεμβρίου 2017, *Woonhaven Antwerpen*, C-446/17, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:954, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 45 Στη διάταξη της 5ης Ιουλίου 2016, *Banco Popular Español και PL Salvador* (C-7/16, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:523, σκέψεις 24 έως 27), το Δικαστήριο έκρινε, υπό το πρίσμα της νομολογίας αυτής, ότι η εξαίρεση του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 καλύπτει εθνική διάταξη όπως το άρθρο 1535 του αστικού κώδικα για τον λόγο ότι το άρθρο αυτό συνιστά διάταξη αναγκαστικού δικαίου και δεν αφορά το εύρος των εξουσιών του εθνικού δικαστή για την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας. Επί του τελευταίου αυτού σημείου, προστίθεται ότι, γενικότερα, το εν λόγω άρθρο 1535 δεν φαίνεται να αφορά τον έλεγχο των καταχρηστικών ρητρών.
- 46 Υπό το πρίσμα των πληροφοριακών στοιχείων που περιλαμβάνονται στη διάταξη περί παραπομπής, φαίνεται ότι το αυτό ισχύει για τα άρθρα 17 και 540 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, όπερ πάντως εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει.
- 47 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο πρώτο ερώτημα, υπό α), και στο πρώτο ερώτημα, υπό β), στην υπόθεση C-96/16, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, αφενός, η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι δεν εφαρμόζεται σε επιχειρηματική πρακτική συνιστάμενη σε εκχώρηση ή αγορά απαιτήσεως έναντι καταναλωτή, χωρίς η δυνατότητα της εκχώρησεως αυτής να προβλέπεται στη σύμβαση δανείου που έχει συναφθεί με τον εν λόγω καταναλωτή, χωρίς προηγούμενη ενημέρωση του καταναλωτή για την εκχώρηση αυτή ή τη συγκατάθεσή του και χωρίς παροχή στον καταναλωτή της δυνατότητας να εξαγοράσει την οφειλή του και με τον τρόπο αυτό να την αποσβέσει, επιστρέφοντας στον εκδοχέα το τίμημα που αυτός κατέβαλε για την εν λόγω εκχώρηση, πλέον δαπανών, τόκων και παρεπόμενων εξόδων. Αφετέρου, η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται ούτε σε εθνικές διατάξεις, όπως οι περιλαμβανόμενες στο άρθρο 1535 του αστικού κώδικα καθώς και στα άρθρα 17 και 540 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, που προβλέπουν αυτή τη δυνατότητα εξαγοράς και ρυθμίζουν την υπεισέλευση του εκδοχέα στη δικονομική θέση του εκχωρητή.

Επί του δευτέρου ερωτήματος, υπό α), στην υπόθεση C-96/16 και του πρώτου ερωτήματος στην υπόθεση C-94/17

- 48 Με το δεύτερο ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-96/16 και το πρώτο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομολογία, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου), σύμφωνα με την οποία είναι καταχρηστική η ρήτρα περί καθορισμού του εφαρμοστέου επιτοκίου υπερημερίας η οποία δεν έχει αποτελέσει το αντικείμενο διαπραγματεύσεως σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτή, για

τον λόγο ότι επιβάλλει στον υπερήμερο καταναλωτή δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση, οσάκις το επιτόκιο αυτό υπερβαίνει κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες το συμβατικό επιτόκιο που προβλέπει η σύμβαση αυτή.

Επί του παραδεκτού

- 49 Τόσο η Banco Santander και η Ισπανική Κυβέρνηση, στην υπόθεση C-96/16, όσο και η Banco de Sabadell, στην υπόθεση C-94/17, ισχυρίζονται ότι τα υπομνησθέντα στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας αποφάσεως ερωτήματα είναι απαράδεκτα για τον λόγο ότι θέτουν ένα αμιγώς υποθετικό ζήτημα.
- 50 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, η οποία στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Κατά συνέπεια, εφόσον τα ερωτήματα αυτά αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται, καταρχήν, να απαντήσει (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andrićius κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 19 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 51 Πράγματι, τα ερωτήματα αυτά είναι κατά τεκμήριο λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να απαντήσει στα ερωτήματα αυτά μόνον όταν, ιδίως, οι απαιτήσεις σχετικά με το περιεχόμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που προβλέπονται στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου δεν τηρούνται ή όταν είναι πρόδηλο ότι η ερμηνεία ή η εκτίμηση του κύρους του κανόνα του δικαίου της Ένωσης που ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andrićius κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 20 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 52 Εν προκειμένω, όμως, όσον αφορά, πρώτον, το δεύτερο ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-96/16, από τη διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση αυτή προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο δεν αποφάνθηκε ακόμη οριστικώς επί του καταχρηστικού χαρακτήρα των επίμαχων συμβατικών ρητρών της κύριας δίκης περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας. Εξάλλου, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 53 των προτάσεών του, από την ίδια αυτή απόφαση προκύπτει ότι, με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν το κριτήριο που θεσπίστηκε από το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο), όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως, συνάδει με το σύστημα προστασίας των καταναλωτών που θεσπίζει η οδηγία 93/13 στο μέτρο που εφαρμόζεται με αντικειμενικό και αυτόματο τρόπο, χωρίς να παρέχει στο εθνικό δικαστήριο τη δυνατότητα να συνεκτιμήσει το σύνολο των περιστάσεων της εκάστοτε περιπτώσεως. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα είναι χρήσιμη στο εν λόγω δικαστήριο ιδίως για να καθορίσει τα στοιχεία επί των οποίων θα βασισθεί για να εξακριβώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών της υποθέσεως της κύριας δίκης.
- 53 Δεύτερον, όσον αφορά το πρώτο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17, δεν είναι επίσης πρόδηλον ότι το ερώτημα αυτό δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή ότι το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως. Πράγματι, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 54 των προτάσεών του, το αιτούν δικαστήριο, κατ' ουσίαν, επισήμανε ότι η ενώπιόν του ασκηθείσα αίτηση αναιρέσεως, μολονότι αφορά συγκεκριμένα τις συνέπειες του καταχρηστικού χαρακτήρα της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρας, δημιουργεί επίσης αμφιβολίες όσον αφορά την ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας 93/13 σχετικά με τη διαπίστωση του χαρακτήρα αυτού. Εξάλλου, δεν αποκλείεται, σύμφωνα με το ισπανικό δίκαιο, το δικαστήριο αυτό να δύναται ή να υποχρεούται να εξετάσει εκ νέου αυτεπαγγέλτως τον εν λόγω χαρακτήρα στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως που εκκρεμεί ενώπιόν του και, ειδικότερα, τα κριτήρια βάσει των οποίων πρέπει

να αποδειχθεί ο χαρακτήρας αυτός –όπερ δεν φαίνεται ότι έχει οριστικώς κριθεί– πολλώ δε μάλλον που, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το αν μια συμβατική ρήτρα πρέπει να κηρυχθεί καταχρηστική πρέπει να εξομοιώνεται με ζήτημα δημόσιας τάξεως και ο εθνικός δικαστής, εφόσον διαθέτει τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία, οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 (βλ., επ’ αυτού, αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 44, και της 30ής Μαΐου 2013, Asbeek Brusse και de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, σκέψεις 40, 41 και 44).

- 54 Κατά συνέπεια, το δεύτερο ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-96/16 και το πρώτο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17 είναι παραδεκτά.

Επί της ουσίας

– Εισαγωγικές παρατηρήσεις

- 55 Η Banco Santander και η Banco de Sabadell υποστηρίζουν ότι το επίμαχο στις υποθέσεις των κύριων δικών κριτήριο που καθιερώθηκε από τη νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου), το οποίο μνημονεύεται στη σκέψη 18 της παρούσας απόφασεως, δεν είναι δεσμευτικό. Επομένως, κατά τις τράπεζες αυτές, μολονότι τα ισπανικά δικαστήρια φαίνεται, με βάση τα πραγματικά περιστατικά, ότι εφάρμοσαν με αυτόματο τρόπο το κριτήριο αυτό, ο εθνικός δικαστής μπορεί, αν οι περιστάσεις της συγκεκριμένης περιπτώσεως το δικαιολογούν, να μην το εφαρμόσει.
- 56 Περαιτέρω, κατά την επ’ ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, η Ισπανική Κυβέρνηση προέβαλε ότι η νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου) συνιστά συμπλήρωμα της εθνικής έννομης τάξης στο μέτρο που διασφαλίζει ομοιόμορφη ερμηνεία του νόμου από τα εθνικά δικαστήρια. Εντούτοις, κατά την άποψη της κυβερνήσεως αυτής, η εν λόγω νομολογία δεν είναι δεσμευτική ή υποχρεωτική, υπό την έννοια ότι στερείται κανονιστικού χαρακτήρα erga omnes, δεν έχει ισχύ νόμου και δεν αποτελεί πηγή δικαίου στην έννομη αυτή τάξη. Επομένως, τα δικαστήρια κατώτερου βαθμού μπορούν να μην την εφαρμόσουν και να επιδιώξουν τη μεταβολή της από το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο). Η εν λόγω κυβέρνηση προσέθεσε ότι η εν λόγω νομολογία επέχει πάντως θέση παραδείγματος, υπό την έννοια ότι το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) μπορεί να ακυρώσει τις αποφάσεις των δικαστηρίων κατώτερου βαθμού αν αποκλίνουν από την ίδια αυτή νομολογία.
- 57 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι, όσον αφορά την ερμηνεία διατάξεων της εθνικής έννομης τάξης, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ’ αρχήν να στηρίζεται στους χαρακτηρισμούς που προκύπτουν από την απόφαση περί παραπομπής. Ειδικότερα, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να ερμηνεύει το εσωτερικό δίκαιο κράτους μέλους (απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, Agro Foreign Trade & Agency, C-507/15, EU:C:2017:129, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 58 Όπως όμως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας με τα σημεία 65 έως 67 των προτάσεών του, από τις διατάξεις περί παραπομπής προκύπτει ότι, κατά τα αιτούντα δικαστήρια, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο), με την επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία, καθιέρωσε αμάχητο τεκμήριο σύμφωνα με το οποίο είναι καταχρηστική η ρήτρα που πληροί το κριτήριο που μνημονεύεται στη σκέψη 18 της παρούσας απόφασεως.
- 59 Εξάλλου, από τις διατάξεις αυτές και από τα εκτεθέντα στη σκέψη 56 της παρούσας απόφασεως προκύπτει επίσης, κατ’ ουσίαν, ότι δεν μπορεί να αποκλεισθεί ο δεσμευτικός χαρακτήρας της νομολογίας αυτής για τα ισπανικά δικαστήρια κατώτερου βαθμού, υπό την έννοια ότι τα δικαστήρια αυτά οφείλουν να κρίνουν καταχρηστική μια τέτοια ρήτρα, ειδάλλως διατρέχουν τον κίνδυνο αναιρέσεως από το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο).

- 60 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο πρέπει να απαντήσει στα υποβληθέντα ερωτήματα με βάση τις εκτεθείσες στις δύο προηγούμενες σκέψεις της παρούσας αποφάσεως παραδοχές.
- 61 Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι, μολονότι από την επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου) προκύπτει ότι κάθε ρήτρα πληρούσα το κριτήριο που μνημονεύεται στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως τεκμαίρεται καταχρηστική, η νομολογία αυτή δεν φαίνεται αντιθέτως ότι στερεί από το εθνικό δικαστήριο τη δυνατότητα να κρίνει ότι μια ρήτρα συμβάσεως δανείου συναφθείσας με καταναλωτή που δεν πληροί το κριτήριο αυτό, ήτοι ρήτρα καθορίζουσα επιτόκιο υπερημερίας μη υπερβαίνον κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες το συμφωνηθέν συμβατικό επιτόκιο, είναι παρά ταύτα καταχρηστική και, ενδεχομένως, να μην την εφαρμόσει, όπερ εναπόκειται στα αιτούντα δικαστήρια να εξακριβώσουν.
- Επί της απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-96/16 και στο πρώτο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17*
- 62 Για να δοθεί απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα, επισημαίνεται εισαγωγικώς ότι, υπό την επιφύλαξη των ελέγχων που πρέπει να διενεργήσουν τα αιτούντα δικαστήρια, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) φαίνεται να βασίστηκε, για τον καθορισμό του κριτηρίου που παρατίθεται στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως, στις κατευθύνσεις του Δικαστηρίου ως προς την εκτίμηση του τυχόν καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας.
- 63 Συγκεκριμένα, από τα εκτιθέμενα στις σκέψεις 17 έως 19 της παρούσας αποφάσεως στοιχεία καθώς και από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο), για τον σκοπό αυτόν, εξέτασε τους εθνικούς κανόνες που εφαρμόζονται σε διάφορους τομείς του δικαίου και επεδίωξε να καθορίσει το επίπεδο του επιτοκίου υπερημερίας που θα μπορούσε ευλόγως να δεχθεί ένας καταναλωτής, τον οποίο έχουν αντιμετωπίσει με έντιμο και δίκαιο τρόπο, μετά από ατομική διαπραγμάτευση, μεριμνώντας ιδίως να διασφαλίσει τη λειτουργία των τόκων αυτών, η οποία έγκειται ειδικότερα στην αποτροπή καθυστερήσεων πληρωμής και σε ανάλογη αποζημίωση του πιστωτή στην περίπτωση τέτοιων καθυστερήσεων. Συνεπώς, φαίνεται ότι το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) συμμορφώθηκε με τις απαιτήσεις που υπομνήσθηκαν μεταξύ άλλων στην απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψεις 68, 69, 71 και 74).
- 64 Όσον αφορά το κατά πόσον η οδηγία 93/13 αντιτίθεται στην εφαρμογή νομολογιακού κριτηρίου, όπως το μνημονευόμενο στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως, στο μέτρο που εξ αυτού προκύπτει ότι κάθε συμβατική ρήτρα πληρούσα το ως άνω κριτήριο τεκμαίρεται, με αμάχητο τρόπο, καταχρηστική, υπενθυμίζεται ότι η οδηγία αυτή στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία, τόσο ως προς τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και ως προς το επίπεδο πληροφόρησεως (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Biuro podróży «Partner», C-119/15, EU:C:2016:987, σκέψη 28 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 65 Λαμβανομένης υπόψη της ασθενέστερης αυτής θέσης, η εν λόγω οδηγία θεσπίζει, στο άρθρο 3, παράγραφος 1, την απαγόρευση των τυποποιημένων ρητρών οι οποίες, κατά παράβαση των απαιτήσεων καλής πίστωσης, δημιουργούν εις βάρος του καταναλωτή ουσιώδη ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση (απόφαση της 21ης Μαρτίου 2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, σκέψη 42).
- 66 Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να ελέγξει αν οι συμβατικές ρήτρες των οποίων έχει επιληφθεί πρέπει να χαρακτηρισθούν καταχρηστικές, λαμβάνοντας, κατ' αρχήν, υπόψη, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας αυτής οδηγίας, το σύνολο των περιστάσεων της εκάστοτε περιπτώσεως (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 71).

- 67 Κατ' ουσίαν, το Δικαστήριο συνήγαγε από τις διατάξεις αυτές καθώς και από το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ότι η οδηγία αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση καθορίζουσα κριτήριο με βάση το οποίο πρέπει να εκτιμάται ο καταχρηστικός χαρακτήρας συμβατικής ρήτρας, σε περίπτωση που η ρύθμιση αυτή εμποδίζει το εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται ρήτρας μη πληρούσας το κριτήριο αυτό να εξετάσει τον εν λόγω χαρακτήρα και, ενδεχομένως, να κρίνει τη ρήτρα αυτή καταχρηστική και να μην την εφαρμόσει (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2015, Unicaja Banco και Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 και C-487/13, EU:C:2015:21, σκέψεις 28 έως 42). Όπως εκτίθεται στη σκέψη 61 της παρούσας αποφάσεως, δεν φαίνεται πάντως ότι η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου) έχει τέτοιου είδους αποτέλεσμα.
- 68 Συναφώς, όπως παρατήρησε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 60 των προτάσεών του, δεν αποκλείεται τα ανώτατα δικαστήρια κράτους μέλους, όπως το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο), να μπορούν, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς τους εναρμονίσεως της ερμηνείας του δικαίου και για λόγους ασφάλειας δικαίου, να θεσπίσουν, τηρώντας την οδηγία 93/13, ορισμένα κριτήρια με γνώμονα τα οποία τα δικαστήρια κατώτερου βαθμού να μπορούν να εξετάζουν τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών.
- 69 Ωστόσο, μολονότι η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου) δεν φαίνεται ασφαλώς ότι εμπίπτει στις αυστηρότερες διατάξεις τις οποίες μπορούν να θεσπίζουν τα κράτη μέλη για να διασφαλίζουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή δύναμι του άρθρου 8 της οδηγίας αυτής δεδομένου ότι, μεταξύ άλλων, όπως εξέθεσε η Ισπανική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, η νομολογία αυτή δεν φαίνεται να έχει ισχύ νόμου ούτε να αποτελεί πηγή δικαίου στην ισπανική έννομη τάξη, εντούτοις η θέσπιση νομολογιακού κριτηρίου, όπως το εν προκειμένω καθιερωθέν από το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο), εντάσσεται στον σκοπό της προστασίας των καταναλωτών τον οποίο επιδιώκει η εν λόγω οδηγία. Πράγματι, από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 καθώς και από τη γενική οικονομία της οδηγίας αυτής προκύπτει ότι η εν λόγω οδηγία δεν αποσκοπεί τόσο στη διασφάλιση συνολικής συμβατικής ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών όσο στην αποτροπή δημιουργίας ανισορροπίας μεταξύ αυτών των υποχρεώσεων και δικαιωμάτων εις βάρος των καταναλωτών.
- 70 Επομένως, η θέσπιση του κριτηρίου αυτού δεν προσκρούει στην εν λόγω οδηγία.
- 71 Συνεπώς, στο δεύτερο ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-96/16 και στο πρώτο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομολογία, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου), σύμφωνα με την οποία είναι καταχρηστική η ρήτρα περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας η οποία δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτή, για τον λόγο ότι επιβάλλει στον υπερήμερο καταναλωτή δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση, εφόσον το επιτόκιο αυτό υπερβαίνει κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες το συμβατικό επιτόκιο που προβλέπει η σύμβαση αυτή.

Επί του δευτέρου ερωτήματος, υπό β), στην υπόθεση C-96/16 και του δευτέρου ερωτήματος στην υπόθεση C-94/17

- 72 Με το δεύτερο ερώτημα, υπό β), στην υπόθεση C-96/16 και το δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομολογία, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου), σύμφωνα με την οποία οι συνέπειες του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας η οποία δεν έχει

αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτή συνίστανται στην πλήρη απάλειψη των τόκων υπερημερίας ενώ εξακολουθούν να οφείλονται οι συμβατικοί τόκοι που προβλέπει η σύμβαση αυτή.

- 73 Για να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, το εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας οφείλει μόνον να την αφήσει ανεφάρμοστη ώστε αυτή να μην παραγάγει δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, χωρίς να έχει αρμοδιότητα να αναθεωρήσει το περιεχόμενο της εν λόγω ρήτρας. Συγκεκριμένα, η σύμβαση αυτή πρέπει να εξακολουθήσει να ισχύει, κατ' αρχήν, χωρίς τροποποιήσεις πέραν εκείνων που προκύπτουν από την απάλειψη της εν λόγω ρήτρας, κατά το μέτρο που, βάσει των κανόνων του εσωτερικού δικαίου, η εξακολούθηση της ισχύος της συμβάσεως είναι νομικώς εφικτή (απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψη 71 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 74 Μολονότι το Δικαστήριο αναγνώρισε τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να υποκαθιστά την εφαρμογή καταχρηστικής ρήτρας με την εφαρμογή εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η δυνατότητα αυτή περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η κήρυξη της ακυρότητας της καταχρηστικής ρήτρας θα υποχρέωνε τον εθνικό δικαστή να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, με συνέπεια να περιέλθει ο καταναλωτής σε δυσμενή θέση. Υπό το πρίσμα αυτό, όπως, κατ' ουσίαν, έκρινε το Δικαστήριο, η ακύρωση ρήτρας περί καθορισμού του εφαρμοστέου επιτοκίου υπερημερίας συμβάσεως δανείου δεν έχει αρνητικές συνέπειες για τον καταναλωτή στο μέτρο που τα ποσά τα οποία μπορεί αξιώσει από αυτόν ο δανειστής θα είναι κατ' ανάγκην μικρότερα αν δεν εφαρμοσθούν οι εν λόγω τόκοι υπερημερίας (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2015, Unicaja Banco και Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 και C-487/13, EU:C:2015:21, σκέψεις 33 και 34).
- 75 Εξάλλου, η οδηγία 93/13 δεν απαιτεί από τα εθνικά δικαστήρια να αφήνουν ανεφάρμοστες, πέραν της κηρυχθείσας ως καταχρηστικής ρήτρας, τις ρήτρες που δεν χαρακτηρίστηκαν καταχρηστικές. Συγκεκριμένα, ο σκοπός τον οποίον επιδιώκει η οδηγία αυτή συνίσταται στην προστασία του καταναλωτή και στην αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ των συμβαλλομένων μερών με τη μη εφαρμογή των ρητρών που κρίνονται καταχρηστικές και τη διατήρηση, κατ' αρχήν, της ισχύος των λοιπών ρητρών της επίμαχης συμβάσεως (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 30ής Μαΐου 2013, Jörös, C-397/11, EU:C:2013:340, σκέψη 46, και της 31ης Μαΐου 2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, σκέψη 32).
- 76 Ειδικότερα, από την εν λόγω οδηγία δεν προκύπτει ότι η μη εφαρμογή ή η ακύρωση, λόγω του καταχρηστικού της χαρακτήρα, της ρήτρας περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας συμβάσεως δανείου πρέπει επίσης να συνεπάγεται τη μη εφαρμογή της ρήτρας της συμβάσεως αυτής περί καθορισμού του συμβατικού επιτοκίου, πολλώ δε μάλλον που οι διάφορες ρήτρες πρέπει να διακρίνονται σαφώς. Επί του τελευταίου αυτού σημείου, επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-94/17, οι τόκοι υπερημερίας αποσκοπούν στην επιβολή κυρώσεων λόγω της μη εκπληρώσεως από τον οφειλέτη της υποχρεώσεώς του να καταβάλλει τις δόσεις του δανείου εντός των προβλεπομένων από τη σύμβαση προθεσμιών, στην αποτροπή του οφειλέτη αυτού από το να καταστεί υπερήμερος στην εκτέλεση των υποχρεώσεών του, καθώς και, ενδεχομένως, στην αποζημίωση του δανειστή για τη ζημία που υπέστη λόγω της υπερημερίας του οφειλέτη. Αντιθέτως, οι συμβατικοί τόκοι επιτελούν τη λειτουργία του ανταλλάγματος για τη διάθεση του χρηματικού ποσού από τον δανειστή μέχρι την επιστροφή του.
- 77 Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 90 των προτάσεών του, οι θεωρήσεις αυτές ισχύουν ανεξαρτήτως του τρόπου διατυπώσεως της συμβατικής ρήτρας η οποία καθορίζει το επιτόκιο υπερημερίας και της ρήτρας η οποία καθορίζει το συμβατικό επιτόκιο. Ειδικότερα, οι θεωρήσεις αυτές δεν ισχύουν μόνον όταν το επιτόκιο υπερημερίας καθορίζεται ανεξαρτήτως του συμβατικού επιτοκίου, σε διαφορετική ρήτρα, αλλά και όταν το επιτόκιο υπερημερίας καθορίζεται υπό μορφή προσαυξήσεως

του συμβατικού επιτοκίου κατά ορισμένες ποσοστιαίες μονάδες. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, εάν η καταχρηστική ρήτρα συνίσταται στην προσαύξηση αυτή, η οδηγία 93/13 απαιτεί μόνον την ακύρωση της εν λόγω προσαυξήσεως.

78. Εν προκειμένω, υπό την επιφύλαξη των ελέγχων που πρέπει να διενεργήσουν τα αιτούντα δικαστήρια, από τις διατάξεις περί παραπομπής προκύπτει ότι η λύση που έγινε δεκτή από την επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου) συνεπάγεται ότι το εθνικό δικαστήριο, το οποίο διαπίστωσε τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας συμβάσεως δανείου η οποία καθορίζει το επιτόκιο υπερημερίας, αποκλείει ρητώς την εφαρμογή της ρήτρας αυτής ή της προσαυξήσεως που αντιπροσωπεύουν οι τόκοι υπερημερίας σε σχέση με τους συμβατικούς τόκους, χωρίς να μπορεί να υποκαταστήσει την εν λόγω ρήτρα με νομοθετικές διατάξεις ενδοτικού δικαίου ούτε να μεταβάλει την εν λόγω ρήτρα, διατηρώντας το κύρος των λοιπών ρητρών της συμβάσεως αυτής, ειδικότερα της ρήτρας περί των συμβατικών τόκων.
79. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο δεύτερο ερώτημα, υπό β), στην υπόθεση C-96/16 και στο δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομολογία, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου), σύμφωνα με την οποία οι συνέπειες του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας η οποία δεν έχει αποτελέσει το αντικείμενο διαπραγματεύσεως συμβάσεως δανείου συναφθείσας με καταναλωτή συνίστανται στην πλήρη απάλειψη των τόκων αυτών, ενώ εξακολουθούν να οφείλονται οι συμβατικοί τόκοι που προβλέπει η σύμβαση αυτή.

Επί του τρίτου ερωτήματος στην υπόθεση C-94/17

80. Λαμβανομένης υπόψη της αρνητικής απαντήσεως που δόθηκε στο δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-94/17, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο υποβληθέν ερώτημα στην ίδια υπόθεση.

Επί των δικαστικών εξόδων

81. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπόδισης που ανέκυψε ενώπιον των αιτούντων δικαστηρίων, σ' αυτά εναπόκειται να αποφανθούν επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Η οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια, αφενός, ότι δεν εφαρμόζεται σε επιχειρηματική πρακτική συνιστάμενη σε εκχώρηση ή αγορά απαιτήσεως έναντι καταναλωτή, χωρίς η δυνατότητα της εκχώρησης αυτής να προβλέπεται στη σύμβαση δανείου που έχει συναφθεί με τον εν λόγω καταναλωτή, χωρίς προηγούμενη ενημέρωση του καταναλωτή για την εκχώρηση αυτή ή τη συγκατάθεσή του και χωρίς παροχή στον καταναλωτή της δυνατότητας να εξαγοράσει την οφειλή του και με τον τρόπο αυτό να την αποσβέσει, επιστρέφοντας στον εκδοχέα το τίμημα που αυτός κατέβαλε για την εν λόγω εκχώρηση, πλέον δαπανών, τόκων και παρεπόμενων εξόδων. Αφετέρου, η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται ούτε σε εθνικές διατάξεις, όπως οι περιλαμβανόμενες στο άρθρο 1535 του Código Civil (αστικού κώδικα) καθώς και στα άρθρα 17 και 540 του Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (νόμου 1/2000 περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), της 7ης Ιανουαρίου 2000, που προβλέπουν αυτή τη δυνατότητα εξαγοράς και ρυθμίζουν την υπεισέλευση του εκδοχέα στη δικονομική θέση του εκχωρητή.

- 2) Η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομολογία, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου, Ισπανία), σύμφωνα με την οποία είναι καταχρηστική η ρήτρα περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας που δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτή, για τον λόγο ότι επιβάλλει στον υπερήμερο καταναλωτή δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση, εφόσον το επιτόκιο αυτό υπερβαίνει κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες το συμβατικό επιτόκιο που προβλέπει η σύμβαση αυτή.
- 3) Η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομολογία, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομολογία του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου, Ισπανία), σύμφωνα με την οποία οι συνέπειες του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί καθορισμού του επιτοκίου υπερημερίας η οποία δεν έχει αποτελέσει το αντικείμενο διαπραγματεύσεως συμβάσεως δανείου συναφθείσας με καταναλωτή συνίστανται στην πλήρη απάλειψη των τόκων αυτών, ενώ εξακολουθούν να οφείλονται οι συμβατικοί τόκοι που προβλέπει η σύμβαση αυτή.

(υπογραφές)

i — Στη σκέψη 74 του παρόντος κειμένου έγινε τροποποίηση γλωσσικής φύσεως μετά την αρχική ανάρτησή του στην ψηφιακή Συλλογή Νομολογίας.